

ΝΕΟΛΟΓΟΥ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑΣ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 19.

ΤΟΜΟΣ Β

28 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1893.

ΤΟ ΛΟΓΜΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΤΩΝ ΑΡΑΒΙΝΔΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΠΑΡ' ΕΜΙΝ*

*Μὴ Μωϋσῆ μόνον λέλειπται Κύριος;
οὐχὶ καὶ ἐμὴν ἐδάφη;
(*Αριθ. Κεφ. ιβ', εδαφ. 11).*

ΜΕΡΟΣ Α'.

Ἐν Χάσκιοι, κατὰ τὸ Αἰναλὴ Καβάν, καθύπερθε τοῦ ναυστάθμου, ὑπάρχει ἀγίασμα τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ἐκτισμένον ἐντὸς τῆς γῆς, εἰς ὃ κατέρχεται τις διὰ βαθμίδων. Τὸ ὕδωρ ἐν αὐτῷ ἀντλεῖται ἐκ φρέατος μαρμαρίνου ἔχοντος ἐπιστομίδα, ὑπὸ θόλον ἀρεκτὰ εὐρύν, μετ' ἐδάφους ἐστρωμένου διὰ μαρμάρων, ἅτινα ἐτέθησαν βραδύτερον. Παραπλεύρως τῷ ρηθέντι θόλῳ ὑπάρχει καὶ ἕτερος θόλος προεξέχων αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ἐδάφους ὑψηλοτέρου, εἰς τὸ βάθος, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ἔχων ὑπόγειον διάδρομον, ὃς διϊκνεῖται μακρὰν ὑπὸ τὴν γῆν. Ὁ διάδρομος οὗτος τὰ νῦν εἶνε πεφραγμένος ὑπὸ χωμάτων καταρρευσάντων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν, ὥστε δύσκολον καθίσταται νὰ εἰσδύσῃ τις ἐκεῖ ἐὰν μὴ καὶ ἐπικίνδυνον.

Τὸ ἐν λόγῳ Ἁγίασμα εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ προαυλίου οἰκίας ἀνεγερθείσης πρὸ 50 ἐτῶν, ἀνασκευασθὲν τότε ὡς ἔδει, τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ καλυφθέντος διὰ μαρμαρίνων, ὡς ἐβόημεν εἰπόντες, πλακῶν. Ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς τὸ ὕδωρ ἀναδύει, ἀπετελεῖτο πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως τῆς εἰρημένης οἰκίας ἐκ κυκλοτεροῦς ἀνοικτῆς δεξαμενῆς, ἥτις περιορισθεῖσα ἄνωθεν ἔλαβε

) Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΣΚΔ συνεδρίῳ τῆς Ἑταιρείας τῶν Μεσαιωνικῶν Ἑρευνῶν ἐν τῇ Ἑταιρείᾳ ταύτῃ ἐξακολουθεῖσιν αἱ ζητήσεις περὶ τῶν ἀγιασμάτων, ζητήσεις, αἵτινες καθ' ὃν γίνονται ἐπιστημονικὸν τρόπον αἰσίων προσωνίζονται τὸ ἀποτέλεσμα καὶ τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ βυζαντινῇ τοπογραφίᾳ λυσιτελεῖς. Τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐπικειμένης πραγματείας ἐπιφυλασσόμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν ἀκολούθως.

Σ. Σ. Ν. Ε.

μορφὴν φρέατος, ἡ πηγὴ δὲ αὕτη εἶνε, δυνάμεθα εἰπεῖν, ἀείροντος, καθότι τὸ ὕδωρ οὐδέποτε ἐξαντλεῖται. Πρὸ τίνος χρόνου, κήπων τινῶν τῶν περὶ οἰκίαν ἀνασκαφέντων, πλεῖστα εὐρέθησαν ἀντικείμενα μαρτυροῦντα τὴν ὑπαρξίν, ἄλλοτε ἀρχαίου τινος ἰδρύματος, οὗ τὸ ρηθὲν Ἁγίασμα θὰ ἀποτελεῖ βεβαίως μέρος. Τὰ ἀντικείμενα ταῦτα συνίσταντο ἐκ διαφόρων μικρῶν ἀγγείων, ὡς λυχνῶν, θυμιατηρίων καὶ λοιπῶν εἰς παρακείμενον μάλλιστα κήπον πρὸ δὺς σκεδὸν ἐτῶν ἀνευρέθησαν, ὑπὸ στρώμα γῆς ἐξ ἧς ἐπὶ πᾶσι, περὶ τοὺς ὀκτὼ ἢ ἐννέα τάφοι, εἰς πῖθος πλήρης ἀνθρώκων, τεῖχη ἀρχαῖα ἔχοντα διεύθυνσιν πρὸς ἀνατολὰς, λήθηναι στήλαι φέρονσαι γράμματα καὶ τρία τεμάχια πλακός, ἐξ ὧν τὸ ἐν, ὅπερ καὶ εἶχεν ἐπιγραφὴν πλήρη, δυστυχῶς ἀπώλετο πρὶν ἢ ἀναγνώσθῃ, τὸ ἕτερον φέρει γράμματα ἐλληνικὰ καὶ φαίνεται ὅτι ἀπεσπάρθη ἐξ ἄλλης πλακός. τὸ δὲ τρίτον εἶνε τόσον τετραμήνιον ὥστε ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ δὲν κατορθώθη εἰσέτι.

Ἐκ τῶν εὐρεθειδῶν στήλῶν, ἐπὶ τῆς μιᾶς βλέπομεν τὰ γράμματα ΕΡ μετ' ἑτέρων κατόπιν γραμμάτων, τὰ ὅποια δὲν ἀνεγνώσθησαν, διότι ἡ στήλη εἶνε κεχωσμένη ἐντὸς τῆς γῆς ἀκριβῶς μέχρις αὐτῶν, καὶ τούτων καλυπτομένων ὑπὸ τοῦ χώματος, βραδύτερον ὅμως ληφθήσεται φροντίς περὶ τῆς ἐκχωματώσεως καὶ ἀναγνώσεως αὐτῶν. Ἐν Χάσκιοι, ὡς ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων μαθηάνομεν, ἔκειντο πλεῖστα μοναστήρια, ὃ δὲ Κωνσταντῖος, ἐκ τῶν νεωτέρων χωρογράφων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λέγει ὅτι τὸ Χάσκιοι εἶνε ἡ πάλαι κομὸπολις Περαία, ποτὲ δὲ τοῦ Ἀραβίνδου, τῶν Κεραμαρείων καὶ Πικριδίων, προστίθοντι δὲ ὅτι ὁ τόπος οὗτος παρωνομάσθη τοῦ Ἀραβίνδου ἀπὸ τίνος μαγίστρου φέροντος τὸ ὄνομα τοῦτο, ὃς καὶ ἴδιον αὐτόθι εἶχεν οἶκον καὶ λουτρὰ κτισθέντα ὑπ' αὐτοῦ!

1) Κωνσταντῖος «Κωνσταντινίς» ἔκδ. Β', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1844, σελ. 162.

* Ἡ κομὸπολις Περαία, ποτὲ τοῦ Ἀραβίνδου, τῶν Κε-

«Ὅθεν ἐνταῦθα, εἰς τὰ Ἀραβίνδου, οἱ ἀρχαιότεροι χρονογράφοι, ὡς ὁ Θεοφάνης, ὁ Κεδρνός, ὁ Ζωναρῆς καὶ ὁ Ἀνώνυμος παρὰ Βανδουρίω θέτουσι τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου κτισθέντα ὡς λέγουσιν ἀπὸ Πέτρου τοῦ Μαγίστου καὶ Κουροπαλάτου ἀδελφοῦ τοῦ Μαυρικίου· κατὰ δὲ Γρηγόριον τὸν διὰ κονον², ἐν τῷ βίῳ Βασιλείου τοῦ νέου, τὰ Ἀρεοβίνδα ἐκείντο πλησίον τοῦ εὐκτηρίου τῆς Ἀγίας μεγαλομάρτυρος Παρασκευῆς, ναὸς δὲ ἐπώνυμος τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ὑπάρχει ἐν Χάσκι. Δὲν λέγομεν ὅτι ὁ ναὸς οὗτος εἶνε αὐτὸς ὁ ἀναφερόμενος ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ διακόνου, καθότι τὸ νῦν κτίριον χρονολογεῖται ἀπὸ διακοσίων χρόνων καὶ ἐντεῦθεν, πλὴν κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ νῦν ναὸς ἐκτίσθη ἐπὶ παλαιῶν ἐρειπίων, πιθανὸν δὲ ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ὁμωνύμου ναοῦ, διότι ὑπὸ τὸν σημερινὸν ὑπάρχουσιν ὑπόγεια, ἄλλως τε ὁ Κωνστάντιος λέγει ὅτι ὁ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς εὐκτήριος οἶκος, ὃς καὶ μετὰ τὴν ἀλωσιν κατελείφθη εἰς ἡμᾶς, μετεποιήθη κατόπιν εἰς τὴν φερώνυμον ἐκκλησίαν, προστιθεὶς ὁ ἴδιος ὅτι ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἐδῶζοντο «τριάκοντα ἔτη πρὸ αὐτοῦ ἀγαλμάτια ἐκ μαρμάρου προερχόμενα ἴσως ἐκ τῶν ἐκεῖ πλησίον εὐρισκομένων ποτὲ λουτρῶν». Βεβαίως τὰ λουτρά ταῦτα θὰ ᾔσαν τοῦ Ἀρεοβίνδου, ἐπειδὴ Λέων ὁ Γραμματικὸς, ὅστις ἤκμαζε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἀναφέρει ὅτι ἐνταῦθα, εἰς τὰ Ἀρεοβίνδου, ὑπῆρχε λουμα καὶ φαίνεται ὅτι τοῦτο ἦν γνωστὸν καὶ συζητούμενον, ὡς ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ λέγων: «Ὁ δὲ Θεόκτιστος ἀπελθὼν ἐν τῷ λουματί τοῦ Ἀραβίνδου, ὡς ἔθος ἦν αὐτῷ, εἶτα ἐλθὼν εἰς τὰ Ἀσκηστεῖα, εἰσῆλθεν εἰς τὸ Λαυσιακόν»³. Ἀλλ' ἐνταῦθα ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν εἶχεν ἀνεγερθῆ καὶ ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου· ἄρα γε τὸ γνθὲν λουμα ἦν ἀληθὲς βλανεῖον, ἥτοι λουτρῶν παρονομασθεὶς ἐκ τοῦ ἐγγύς ναοῦ, ἢ τοῦτο ἦν εἶδος ἱαματικοῦ λουτῆρος περιβαλλομένου ὑπὸ τοῦ σεδασμοῦ τῶν πιστῶν, χρησιμεύοντος ἐν τῷ ναῷ ἀντὶ ἰσως βαπτιστηρίου κατ' ἀπομίμησιν τῆς κολυμβήθρας τοῦ Σιλωάμ, ἥτις ἦν δεξαμενὴ πρὸς νότον τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἡς τὰ ὕδατα καὶ νῦν εἰσέτι συγκοινωνοῦσι μετὰ τῆς πηγῆς τῆς Παρθένου⁴ δι' ὑδραγωγείων; Ὡς γνωστὸν

ραμαρείων καὶ Πικριδίου, καλουμένη τὰ νῦν Χάσκι, ὅπου ἦτον ἡ τοῦ Λαυρεντίου μονὴ κατέναντι τῶν Βλαχερνῶν· παρωνομασθῆ δὲ ὁ τόπος αὐτὸς τοῦ Ἀραβίνδου ἀπὸ τινος μαγίστρου, καλουμένου μετὰ τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ οἶκον ἔχοντα ἴδιον αὐτοῦ, καὶ λουτρά ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντα, καὶ ὁ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς εὐκτηρίου οἶκος».

1) Θεοφάνης, ἔκδ. Βόννης, τομ. Α', σελ. 427.

2) Τῷ δ' αὐτῷ ἔτι Πέτρος ὁ ἀδελφὸς Μαυρικίου ἔκτισε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Θεοτόκου τῶν Ἀραβίνδα, κοσμήσας αὐτὴν ἐκ διαφόρων μαρμάρων».

Κεδρνός, ἔκδ. Βόννης, τομ. Α', σελ. 699.

3) Πέτρος ὁ ἀδελφὸς Μαυρικίου ἔκτισε τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Ἀρεοβίνδου».

Ζωναρῆς, ἔκδ. Λεσχίας, τομ. Γ', σελ. 296.

καὶ Πέτρος ὁ τοῦ Μαυρικίου ἀρχαῖος, τὸν ναὸν, ὃς τῶν Ἀρεοβίνδου καλεῖται, τῇ Θεοτόκῃ ἀνέγειρεν».

2) «Ἦν δὲ οὗτος ἱερεὺς τοῦ εὐκτηρίου τῆς Ἀγίας μεγαλομάρτυρος Παρασκευῆς, τοῦ πλησίον Ἀρεοβίνδου ἀνιδρυμένου».

3) Ἐκδ. Παρισίων, σελ. 461.

5) Ἡ πηγὴ αὕτη εἶνε ἡ παρὰ Νεμίζ ἀναγερομένη πηγὴ τοῦ δ' ἀκόντος; (Giovanni Tomassi, Un viaggio da

ἡ κολυμβήθρα αὕτη ἐθεωρεῖτο ὡς ἱερά, εἰς ταύτην μάλιστα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπεμψε τὸν τυφλὸν πρὸς ἱασίν εἰπὼν αὐτῷ «Ὑπαγε νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ» ὁ δὲ «ἀπῆλθε καὶ ἐνίψατο καὶ ἦλθε βλέπων»¹.

Ἰδως, κατὰ συνέπειαν, ὀφείλομεν νὰ θεωρήσωμεν τὸ προεργηθὲν ἀγίασμα ὡς τὸ λουμα τοῦ Ἀρεοβίνδου καὶ περὶ αὐτό, ἐν τοῖς γνηθεῖσιν ἐρειπίοις, νὰ ζητήσωμεν τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου, ὅπερ πιθανῶς ἐξακριβωθήσεται κατόπιν ἐρεῦνης ἐνδελεχοῦς καὶ τῆς ἀναγνώσεως τῆς κατορωρυγμένης στήλης. Πλὴν τὸ ζήτημα περὶ τοῦ καθορισμοῦ τῆς χρήσεως τῶν λουμάτων πολλὰς παρουσιάζει τὰς δυσκολίας, διότι περὶ τούτου οὐδαμοῦ οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀποφαίνονται διαρρηδὴν καὶ ὀριστικῶς, ἡ δὲ παρ' ἡμῖν λέξις Ἀγίασμα ἀγνωστος σχεδὸν τυγχάνει παρ' αὐτοῖς· οἷον ἦντον, τοῦ λόγου γιγνομένου περὶ ἀγιασμάτων, ἁγίων οὕτως εἰπεῖν πηγῶν, ἢ καὶ περὶ λατρείας μᾶλλον τῶν ὑδάτων, καλὸν ἐκρίναμεν, πρὸς περισσοτέραν σαφήνειαν τοῦ θέματος, νὰ προστρέξωμεν εἰς χρόνους ἀρχαιοτέρους τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς, νὰ ἐπισκοπήσωμεν δι' ὀλίγων τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου δοξασίας τῶν διαφόρων λαῶν καὶ κατέλθωμεν, βαθμιαίως, μέχρι τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ δὴ μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἡ τοιαύτη λατρεία, ἀγαπητοί, εἶνε ἀρχαιοτάτη, ἀνερχομένη μέχρι τῶν μυθικῶν χρόνων τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Παρὰ τοῖς πλείστοις λαοῖς τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὕδατα τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ τὰ ἐπὶ γῆς ἀναπαρίσταντο ὑπὸ ἰδίων θεοτήτων, ὁλόκληρον δὲ σύστημα θεολογίας ἀνεπτύχθη ἐκ τῆς περυστάσεως ταύτης.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπρέσβευον ὅτι ὁ Νεῖλος ἦν αὐτὸς ὁ θεὸς Ὁσίρις, θεὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ἐθεωρεῖτο δὲ ὡς ἱερεὺς καὶ ἔφερε τὸν τίτλον, ὡς λέγει ὁ Champollion, ἀγιωτάτου, πατρός καὶ διατηρητοῦ τῆς χώρας, τοιαύτη δὲ ἦν ἡ λατρεία, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδον εἰς τὸν ποταμὸν τοῦτον, ὥστε ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς αἰσθητὴν εἰκόνα τῆς ὑπεράτης αὐτῶν θεότητος τοῦ Ἀμμωνος, ἐφ' ᾧ καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπεκάλεσαν αὐτὸν Αἰγύπτιον Δία².

Rieti à Constantinopoli alla Siria, all'Egitto, Rieti 1857 (σελ. 192). «Qui è la Fontana, detta della Madonna: pare quella stessa, cui Neemia chiama *Fonte del Dragone*», κατὰ δὲ τοὺς ἐβδωμήκοντα «πηγὴ τῶν συκῶν» (Nesim. κεφ. Β', 13, «καὶ ἐξῆλθον ἐν πόλῃ Γωληλά, καὶ πρὸς πόλιν πηγῆς τῶν συκῶν») παρωνομασθῆ δὲ βραδύτερον τῆς Παρθένου, διότι κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ Θεομήτωρ μετέβαινε μένουσα παρὰ τῇ Ἐλισάβετ, εἰς τὴν πηγὴν ταύτην πρὸς ὕψους. (Giovanni Tomassi «presso questo santo luogo troviamo una Fontana, che teglie nome dalla Madonna, per che è tradizione, che la Vergine, durante i tre mesi della sua dimora in casa di St. Elisabetta, vi si recasse spesso ad attingervi acqua»).

1) Ἰωαν. Θ', 7-11.

2) M. Champollion - Figeac. Egypte Ancienne, Paris, 1839, σελ. 7. «Ce fleuve bien faisant fut non seulement surnommé le *tres-saint*, le *père*, et le *conservateur du pays*, mais il fut encore regardé comme un *dieu*, et eut en cette qualité un culte et des prêtres. Les Egyptiens allaient jusqu'à considérer leur fleuve sacré comme une image sensible d'Am-

Κατὰ τὸν Ἀγγλὸν H. D. Rawnsley, ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ἐπιγραφόμενῳ «Σημειώσεις περὶ τοῦ Νείλου», πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων εἶχον μάλιστα συστήθῃ ἑορταὶ εἰς τιμὴν τοῦ ποταμοῦ τούτου, αἵτινες βαθμυδὸν παραμελνθεῖσαι ἀνεκείνησαν μετὰ μεγαλειότηρας λαμπρότητος ὑπὸ Παρσῶς τοῦ Β', κατὰ τὸν ΙΔ' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, ἑορταζόμεναι κατὰ τὴν 15ην τοῦ μηνὸς Ἐπιφῆ (19 Μαΐου καθ' ἡμᾶς), καὶ τὴν 15ην τοῦ μηνὸς Τῶθ (Ιουλίου 23 καθ' ἡμᾶς)¹.

Περὶ τῶν ἑορτῶν τούτων ὁ Ἡλιόδωρος ὁμιλεῖ ἀρεκτὰ διὰ μακρῶν ἀποκαλῶν αὐτὰς Νειλῶα καὶ περιγράφων τὰς κατὰ τὰς ἑορτὰς ταύτας γιγνομένας πανηγύρεις ἀνά τὴν Αἴγυπτον². Ὁ Λιδάβιος, ὅστις ἔζη ἀπὸ τοῦ 314 μέχρι τοῦ 400 μ. Χρ. ἀναφέρει περὶ τῶν ἑορτῶν τούτων ὡς γιγνομένων καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, καὶ ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι εἰστίων τὸν θεὸν τῶν ποταμῶν διὰ διαφόρων θυσιῶν ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ³. Ἐκ δὲ τῶν ἱστοριογράφων τῶν μετέπειτα χρόνων ὁ Μουρταδῆς, ὡς βεβαίως ὁ Γιββων, λέγει ὅτι ὁ Ἀμρὸς ἐκυρίευσεν τὴν Αἴγυπτον αἱ ἑορταὶ αὐταὶ ἐξηκολούθουν, καὶ ὅτι μάλιστα κατὰ ταύτας οἱ ἐγγύριοι ἔθυσον παρθένον εἰς τιμὴν τοῦ ποταμοῦ, ὅπερ οἱ Ἀραβες ἡμυπόδεσαν⁴. Καὶ σήμερον εἰσέτι ὅταν τὰ ὕδατα τοῦ Νείλου φθάσωσι εἰς τὸ ὠρισμένον σημεῖον, τὸ ὑπὸ τοῦ νειλομέτρου δεικνύμενον, καὶ πρόκειται ν' ἀφελθῶσιν ἐλεύθερα εἰς τὰς διαφόρους διώρυγας πρὸς ἄρδευσιν τῶν πεδιδάδων, ὁ Ἀντιβασιλεὺς μετὰ τῆς αὐτῆς αὐτοῦ καὶ πλῆθους ἀπείρου λαοῦ συνοδευομένου ὑπὸ μουσικῶν ὁργάνων

παρευρίσκεται εἰς τὴν ἰδιαίτην ἐπὶ τούτῳ γιγνομένην τελετὴν. Ὁ Volney πληροφροεῖ ἡμᾶς ὅτι ἅμα τὰ ὕδατα πλημμυρῶσιν εἰς τὰς διώρυγας οἱ Ἀραβες βυθίζουσι τὰ τέκνα αὐτῶν ἐντὸς τῶν ὑδάτων, πιστεύοντες ὅτι διὰ τῆς πράξεως ταύτης οἱ παῖδες αὐτῶν ἀγνίζονται¹. Οἱ Κόπται, οἵτινες θεωροῦνται ὡς ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων αἰγυπτίων, ἔρριπτον εἰς τὸν Νεῖλον, μέχρι πρὸ ὀλίγων χρόνων, φέρετρον ἐμπεριέχον δάκτυλον μουμίας, καὶ νῦν ἐν τῷ Ἡμερολόγιῳ αὐτῶν ὑπάρχει σημειωμένη, κατὰ τὴν 11ην τοῦ μηνὸς Παῖνι (Ἀπριλίου 27), ἑορτὴ ὑπομνηστικουσα τὰς ἀρχαίας ταύτας ἑορτὰς, ὀνομαζομένη «Λεῦλατ-νουζούλ-ἐννουκτάχ», καθ' ἣν πιστεύουσιν ὅτι σταγὼν ὕδατος πίπτουσα ἐξ οὐρανοῦ προξενεῖ τὴν ὑψωσιν τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ².

Ἐν τινι παπύρῳ, οὗτινος δύω ἀντίγραφα σφύζονται ἐν τῷ Βρεταννικῷ Μουσείῳ, ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Σαλλῆ καὶ Ἀναστάζι, μεταφρασθέντι κατὰ τὸ 1868 ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ αἰγυπτιολόγου Μασπερώ, βλέπομεν ὕμνον ἐκτενέστατον εἰς τὸν Νεῖλον, γραφέντα ὑπὸ τινος Ἑμμάνα κατὰ τοὺς χρόνους ἈμενεφθάΒ', ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1300 μέχρι τοῦ 1266 πρὸ Χριστοῦ³. Ὁ ὕμνος οὗτος ἐψάλλετο κατὰ τὰς ἑορτὰς περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν⁴. Τὸ ὕδωρ ἐν γένει, ἀνεξαρκῆτως τοῦ Νείλου, παρ' Αἰγυπτίους ἐθεωρεῖτο ὡς ἱερὸν καὶ ἐχρησίμευεν εἰς τὰς τελετὰς ἐν τοῖς ναοῖς, ὡς Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἀναφέρει λέγων: «Ὑδὼρ δὲ καὶ πῦρ σέβονται, τὰ κάλλιστα τῶν στοιχείων, ὡς ταῦτα αἰτιώτα τῆς σωτηρίας ἡμῶν, καὶ ταῦτα δεικνύντες ἐν τοῖς ἱεροῖς, ὡς που ἔτι καὶ νῦν ἐν τῇ ἀνοίξει τοῦ ἁγίου Σαράπιδος ἡ τε θεραπεία διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος γίνεται, λείδοντος τοῦ ὕμνοδοῦ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ πῦρ φαίνοντος⁵».

Παρά τοῖς ἀρχαίοις Ἰνδοῖς ἐπίσης παρατηροῦμεν τὴν αὐτὴν λατρείαν ἀποδιδουμένην εἰς τοὺς ποταμούς, τὰς λίμνας καὶ τὸ ὕδωρ ἐν γένει· ὁ Γάγγης ὡς γνωστὸν ἦν παρ' αὐτοῖς ἱερὸς καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἔχων τὴν δύναμιν νὰ εξαγνίζῃ τὸν ἐν αὐτῷ λουόμενον, διὸ καὶ οἱ Βραχμῶνες τοὺς νεοφύτους ἐκάθηνον καὶ ἡγνίζον ἐν τῷ ποταμῷ τούτῳ. Καὶ σήμερον ἐν τοῖς ναοῖς αὐτῶν διαφυλάττουσι δεξαμενὴν πλῆρη ὕδατος ἱερὸν φέρουσαν χαρακτῆρα⁶.

Ἐν ταῖς Βέδαῖς, ἥτοι τοῖς ἱεροῖς βιβλίοις τῶν Ἰν-

mon, leur divinité suprême; aussi les Grecs avaient appelé le Nil, le *Jupiter égyptien*» καὶ ἄλλαχόθι πλεῖστα ἔτερα ἐν ἐκτάσει.

1) Hardwicke D. Rawnsley, M. A. σελ. 223. Notes for the Nile, together with a metrical rendering of the hymns of ancient Egypt, Leipzig, 1892.

2) Ἡλιόδωρος, ἔκδ. στέρ. Λειψ. σελ. 254, ἱδοὺ τὴν γράζει: «καὶ γὰρ πῶς συνέπεσε καὶ τὰ Νειλῶα τότε, τὴν μεγίστην παρ' Αἰγυπτίους ἑορτήν, ἐνεστηκέναι, κατὰ τροπὰς τὰς θερινὰς μάλιστα καὶ ὅτε ἀρχὴν τ' αἰξήσεως ὁ ποταμὸς ἐμαρῖναι τελοουμένην, ὅπερ πάσας δὲ τὰς ἄλλα, πρὸς Αἰγυπτίων ὑποδουαζομένην».

3) Λιδάβιος, ἔκδ. Reiske, του. Β', σελ. 181 ἐνθα λέγει: «Οὐ ταῖνον τῇ Ρώμῃ μόνον ἐφυλάχθη τὸ θύειν, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ Σαράπιδος, τῇ πολλῇ τε καὶ μεγάλῃ καὶ πλῆθος κεκτημένη νεῶν, δι' ὧν κοινὴν ἀπάντων ἀνθρώπων ποιεῖ τὴν τῆς Αἰγύπτου φορὰν. Ἀπὸ τῆς δὲ ἔργον τοῦ Νείλου, τὸν Νεῖλον δὲ ἐστὶ ἀναβαίνειν ἐπὶ τὰς ἀρούρας πείθουσα, ὧν οὐ ποιουμένων, ὅτε τε γρη, καὶ παρ' ὧν, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἐθελήσειεν, ἃ μοι δοκοῦσιν εἰδότες οἱ καὶ ταῦτα ἂν ἰδέως ἀνελόντες οὐκ ἀνελθῶν, ἀλλ' ἀφεῖναι τὸν ποταμὸν εὐωχεῖσθαι τοῖς παλαιοῖς νομίμοις, ἐπὶ μισθῷ τῷ εἰωθότι». Καὶ ἄλλαχόθι ὅτι, ἐπὶ ταῖς ἑορταῖς ταύταις τὸ ξύλινον ἄγαλμα τοῦ θεοῦ ποταμοῦ περιεφέρετο ὑπὸ τῶν ἱερέων ἀνὰ τὰ χωρία τῆς Αἰγύπτου.

4) Gibbon, Decline and fall of the Roman Empire. Vol. III σελ. 571 ὅπου εἶρε κομὴν ἐν περὶ τοῦτο μορτ ριαν:

«It is said that the annual sacrifice of a virgin had been interdicted by the piety of Omar» προτιθεῖς ὅτι τότε ὁ ποταμὸς ἱονήθη νὰ παρῃσχη τὰ ὕδατά του, ἀλλ' ὅτε τὸ διάταγμα τοῦ ἀρχηγοῦ ἐρείθη ἐντὸς αὐτοῦ τὰ ὕδατα ἤρξαντο ὑψόμενα εἰς τοῦτο οὐχ' ἔπτον ὁ Γιββων ἀναφέρειν τὰ γραφόμενα τοῦ Ἀραβὸς ἱστοριογράφου προσπαθεῖν νὰ διαψεύσῃ τὴν παράδοσιν ταύτην.

1) Volney, Oeuvres Complètes, Paris. σελ. 119 ἐνθα λέγει:

«Ils l'appellent *saint, béni, sacré*; et lors des nouvelles eaux, c'est-à-dire de l'ouverture des canaux, on voit les mères plonger les enfants dans le courant, avec le préjugé que ces eaux ont une vertu *purifiante et divine*, telle que la supposèrent les anciens à tous les fleuves».

2) Hardwicke D. Rawnsley, M. A. Notes for the Nile (ἔργον προμνημονευθέν).

3) G. Maspero Histoire ancienne des peuples de l'Orient. Paris. 1878. Σελ. 11, 12, 13.

4) H. Rawnsley, Notes for the Nile.

5) Εὐσέβιος τοῦ Παμφίλου Προπαρασκευῆς Εὐαγγελικῆς βιβ. III. σελ. 114. ἔκδ. Λειψίας. 1867.

6) Jacolliot, Voyage au pays des Brahmanes, Paris. «et ayant ramassé les cendres de son père il est allé les jeter dans le bassin sacré du temple».

δὼν, ἡ περὶ ὕδατος θεωρία παρατηρεῖται εἰς πλείστα μέρη, καὶ μάλιστα ἐν αὐταῖς ὑπάρχουσιν ὕμνοι ὁλοκληροὶ ἀφιερωμένοι εἰς τὰ ὕδατα, ὁ δὲ ποταμὸς Σαρσάβης, ὃς ἀποκαλεῖται ὁ πρῶτος τῶν ποταμῶν καὶ οὐ τὸ ὄνομα ὑπὸ τῶν σχολιαστῶν ἐξηγεῖται διὰ τῆς λέξεως σπονδή, ἐθεωρεῖτο ἱερός, ἐκ τοῦ ὕδατος δ' αὐτοῦ λαμβάνοντες ἔχον ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν. Ἐν τοῖς ἀρχαίοις τούτοις ὕμνοις ἀναφέρονται πάντοτε ἐξ ἀρχαῖαι θεότητες· ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ Γῆ, ἡ Ἡμέρα καὶ ἡ Νύξ, τὰ Ὑδατα καὶ τὰ Φυτά, ἐν πολλοῖς ἐπαναλαμβάνομένου καὶ ἐκ τῶν ὑδάτων πᾶσα ἰασις, ὡς ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ André Lefèvre¹ παρατηρεῖται, καὶ ἐν ᾧ εὐρίσκει τις ἀποσπάσματα τῆς μεταφράσεως τῆς Rig-Veda τοῦ Langlois, ἐν δὲ τῷ βιβλίῳ τοῦ Max Müller, μεταφρασθέντι ἐκ τῆς ἀγγλικῆς εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ Darmesteter, παρατηροῦμεν ὅτι ἐν τῷ ὕμνῳ τῷ φέροντι ὡς τίτλον A. Visna-Karman, ἥτοι «ὁ παγκόσμιος δημιουργὸς» εἰλημμένῳ ἐκ τῆς Rig-Veda, τὸ πρῶτον σπέρμα, ἐξ οὗ ἐγεννήθησαν, ἡ αὐτολεξεῖ, ἐν ᾧ ὤφθησαν οἱ θεοί, ἐφέρετο ὑπὸ τῶν ὑδάτων². Ἐν τῇ μυθολογίᾳ τῶν Ἀρίων λαῶν, τὸ ὕδωρ ἀπανταχοῦ θεωρεῖται ὡς ἱερόν· αἱ λίμναι, οἱ ποταμοί, αἱ κρήναι καὶ οἱ ὠκεανοὶ ἐκέκταντο τοὺς ἐπώνυμους αὐτῶν θεοὺς ἢ μᾶλλον συνεχόντο μετὰ τῶν θεῶν. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Πέρσαι τόσον ἐσέβοντο τὰ ὕδατα, ὥστε μεγάλως προσεῖχον μὴπως ἀκαθαρσία τις πέσῃ ἐν αὐτοῖς, πολλάκις προσφυλάσσοντο μάλιστα μὴπως λεηλοθῶς πτύσωσιν ἐντὸς αὐτῶν· καὶ τὸ πῦρ ἐτι αὐτὸ ἀπέφευγον νὰ σδέσωσι διὰ τοῦ ὕδατος, πανταχοῦ δὲ ἐλάτρευον τοὺς ποταμούς³. μέχρι τῆς σήμερον εἰσέτι ὁ πρὸς τὰ ὕδατα, τοὺς ποταμούς καὶ τὰς λίμνας, ἢ τὰς πηγὰς, σεβασμὸς αὐτῶν διαμένει ζωηρός.

Οἱ Καλχὰς, φυλὴ περσικὴ, ζῶσα μετὰ τῶν ὁρέων τοῦ Παμῖο, προσφέρουσι λατρείαν εἰς λίμνην, τὴν ὁποῖαν θεωροῦσιν ὡς θείαν, ἡ δὲ μυθώδης πηγὴ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, γνωστὴ παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς λαοῖς ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἄμπου-χαγιάτ» (آب حیات) «ἄμπου-ζενδεκιανί» (آب زندکائی)⁴ ἢ «ἄμπου-χιζιρ» (آب خضر), ἥτοι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου⁵, ἐμπνέει εἰσέτι τοὺς ποιητὰς τῆς νεωτέρας Περσίας.

Κατὰ τὰς δοξασίας τῶν Ἀράβων ὁ πῶν ἐκ τοῦ ὕδατος τῆς πηγῆς ταύτης ἀνηδᾶ· μὴπως καὶ παρὰ τοῖς νεο-λατινικοῖς λαοῖς ἡ παράδοσις αὕτη δὲν ὥζεται; ἢ τίς ἀγνοεῖ τὴν περιώνυμον παρὰ Γάλλους Fontaine de la Juvence (πηγὴν τῆς νεότη-

τος), τὴν παρὰ Ρωμαίοις πηγὴν Juventas¹, τὴν παρὰ τὴν Ναυπλίαν Κάναθον² πηγὴν, ἐν ᾗ ἐλούετο ἡ Ἥρα, καὶ τὸ περιθήμιον ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ παρ' ἡμῖν ἀθάνατο νερό; Χαφίζ ὁ ἐκ Σιράζης, ὁ Ἀνακρέων οὗτος τῆς Περσίας, ἄδων τὰ κάλλη νεαρᾶς κόρης, λέγει ὅτι τὸ στόμα αὐτῆς διαιώνισε τὸ «ἄμπου-χιζιρ», τὴν πηγὴν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἥτοι ὁ φίλημα δεχόμενος ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς ἀναζωογονεῖται ὡς ὁ πῶν ἐκ τῆς ρηθείσης πηγῆς ἀνηδᾶ³. Πηγαί τινες καὶ παρ' ἡμῖν εἰσέτι θεωροῦνται ὡς ἔχουσαι τὴν ιδιότητα τοῦ ἀποδίδειν τὴν παρθενίαν εἰς τὰς νύμφας, αἵτινες ἀπώλεσαν αὐτήν⁴. τὴν αὐτὴν δοξασίαν βλέπομεν καὶ παρὰ Σλαβοῖς ἐπίσης⁵.

Ἐὰν δὲ ἀναδράμωμεν καὶ πάλιν εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους βλέπομεν τὸν Ξέρξην μαστίζοντα τὸν Ἐλλήσποντον καὶ κατόπιν θύοντα ἐκ μεταμελείας εἰς αὐτόν.

Ὁ Δουκιανός, ὃς ἐγίνωνσκε τὴν περὶ ὑδάτων δοξασίαν τῶν Περσῶν, ἅτε ὢν καὶ αὐτὸς ἀσιάτης, ἐν τῷ Μενίπῳ ἢ Νεκρομαντεῖα, παριστᾷ τὸν Μένιππον λέγοντα περὶ τοῦ Μιθροβαρζάνου, σοφοῦ τῆς Βαδυλῶνος «παραλαβὼν δέ με ὁ ἀνὴρ πρῶτα μὲν ἡμέρας ἐννέα καὶ εἴκοσιν, ἅμα τῇ σελήνῃ ἀρξάμενος, ἔλouve κατὰ γων ἔωθεν ἐπὶ τὸν Εὐφράτην, πρὸς ἀνίσχοντα τὸν ἥλιον ῥῆσιν τινα μακρὰν ἐπιλέγων» καὶ κατωτέρω, «ἐπεὶ δὲ ἄλλος εἶχε τῆς προδιατιήσεως, περὶ μέσας νύκτας, ἐπὶ τὸν Τίγρητα ποταμὸν ἀγαγὼν ἐκάθηρέ με καὶ περιήγνιδε»⁶. Οἱ Ἑβραῖοι, οἵτινες ἐν Αἰγύπτῳ εἶχον ἐθισθῆ εἰς τὰς ἐξεις τῶν ἐκεῖ κατοίκων, πλείστας ἔλαβον παρ' αὐτῶν δοξασίας, καὶ δὴ καὶ τὴν δοξασίαν τοῦ ἀποδίδειν εἰς τὰ ὕδατα δύναμιν καθαρτικὴν ἢ ἐξαγνιστικὴν, κατὰ τὴν πρῶτην δὲ αἰχμαλωσίαν ὑπὸ τῶν Περσῶν εἰς συνάφειαν καὶ διπνεκὴ ἀναστροφὴν πρὸς αὐτοὺς ἐλθόντες ἀπεκόμισαν ἐπιστρέψαντες εἰς Παλαιστίνην διαφόρους δοξασίας⁷ οὕτω βλέπομεν αὐτοὺς περὶ

1) Ἡ Juventas ἦν νύμφη μεταμρρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Διὸς εἰς πηγὴν, ἐν ᾗ οἱ λουόμενοι ἀνέλυνον τὴν προτέραν αὐτῶν νεότητα.

2) Πausanias Βιβ. Β'. κεφ. 38. «καὶ Ποσειδῶνος ἱερὸν καὶ λιμένες εἰσὶν ἐν Ναυπλίᾳ. καὶ πηγὴ Κάναθος καλουμένη· ἐνταῦθα τὴν Ἥραν φασι Ἀργεῖοι κατὰ ἔτος λουόμενῃν παρθένον γίνεσθαι».

3) Χαφίζ, ὥδῃ 118 σελ. 55, ἔκδ. Κωνσταντινουπόλεως:

دهان نك تو داده باب خضر بقا

4) N. Γ. Πολίτης. Μελέτη ἐπὶ τοῦ βου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, Ἀθήναι 1871, σελ. 117. «καὶ ἀναλαμβάνουσι λουόμεναι τὴν παρθενίαν τῶν».

5) Auguste Dozon. Chansons populaires bulgares inédites, Paris. 1875, σελ. 9 κεῖται τὸ βουλγαρικὸν κείμενον στιχ. 100—5, πρὸς πλείστον ὅμως ἐκκολίαν τῶν ἀναγνωστῶν παραθέτομεν τῇ ἐν σελ. 156 γαλλικῇ μετάφρασιν: «à la source de la virginité; là Marika se baigna. sa virginité lui revint et elle s'en retourna chez sa mère».

6) Luciani Samosatensis Opera, Vol. I, ἔκδ. Αειψ. σελ. 194, 195.

7) William Rounseville Alger. A Critical History of the Doctrine of a future life. Philadelphia 1864. Σελ. 165 καὶ ἐφεξῆς. ἐν τῷ κεφ. IX ἐπιγραφόμενῳ, Rabbinical doctrine of a future life.

1) André Lefèvre, La Religion, Paris 1892. σ. 104.

2) Max Müller, Origine et développement de la religion, traduction de l'Anglais, par J. Darmesteter. Paris. σελ. 265, 266.

3) Ἡρόδοτος. βιβ. Α'. παρ. 138. ἔκδ. στερ. Αειψίας. «Ἐς ποταμὸν δὲ οὔτε ἐνυρέουσι. οὔτε ἐμπύουσιν, οὐ χεῖρας ἐναπονίζονται. οὐδὲ ἄλλον οὐδένα περιρῶσι, ἀλλὰ σέβονται ποταμούς μάλιστα».

4) A Dictionary. Persian, Arabic, and English; with a dissertation on the languages, literature and manners of Eastern nations. Vol. I. London 1806. (Ζήτες τὴν λέξιν آب).

5) Αὐτόθι. (Ζήτες τὴν λέξιν خضر).

πολλοῦ ποιουμένους τὸ ὕδωρ καὶ μεταχειριζομένους αὐτὸ ἐν τῇ ναφῇ κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας· ἢ, τίς τὴν ἐβραϊκὴν ἀναγνούς ιστορίαν, δὲν ἐνθυμεῖται τὴν περιώνυμον χαλκίνην θάλασσαν, ἥτις εὐρισκομένη ἐν τῇ περιόλῳ τῶν ἱερέων, παρα τὸ θυσιαστήριον τῶν ὀλοκαυτωμάτων ἐχρησίσμευεν ἵνα πρὸ τῆς θυσίας ἀγνίζωνται διὰ τοῦ ὕδατος αὐτῆς ;¹

Καὶ οἱ προφῆται αὐτοὶ δὲν παύουσιν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκθειάζωσι τὴν δύναμιν τοῦ ὕδατος. Ὁ Δαβὶδ ἐν τῇ KB' ψαλμῷ, στίχῳ δευτέρῳ, λέγει «Καὶ ὁ Κύριος εἰσέκουσέ με καὶ ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με». Κατὰ Ἰωσήπον τὸ Φλάβιον, ὁ Μωυσῆς ἐπέτασε τὸ ὕδωρ τῶν πηγῶν τοῖς Λευίταις ὡς μέσον ἐξαγνισμού,² κατὰ δὲ τὸν Μισνάν, βιβλίον περιλαμβανόν τὰς ραββινικὰς παραδόσεις τῶν Ἰουδαίων, τὸ ὕδωρ ἔθεωρεῖτο ὡς σύμβολον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς νέας διδασκαλίας τῆς εἰσαχθισμένης διὰ τοῦ Μεσσίου, διὸ ὁ ἱερεὺς ἀντλῶν ὕδωρ ἐκ τοῦ Σιλωὰμ ἔχεεν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου³, τοῦ λαοῦ ψάλλοντος «Καὶ ἀντλήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου»⁴.

Ἡ πηγὴ τοῦ Σιλωὰμ, ἥτις κατὰ τὸ Giovanni Tomassi εἶναι ἡ παρὰ Ἰνδοῦ Ναυῆ μνημονευομένη πηγὴ Ρωγήλ⁵ δὲν ἔφευρεν, ὡς φαίνεται, κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους χαρακτῆρα ἱερὸν· ὁ χαρακτὴρ οὗτος ἀπεδόθη αὐτῇ πιθανὸν κατόπιν τῆς πρώτης αἰχμαλωσίας, διότι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἐζεκιῆλ ἡ κολυμνήθρα (δεξαμενὴ) αὕτη συνενωθεῖσα διὰ σήραγγος μετὰ τῆς πηγῆς τῆς Παρθένου παρεῖχε τὰ ὕδατα αὐτῆς πρὸς χρῆσιν τῶν ἀναγκῶν τῆς πόλεως⁶, βραδύτερον δέ, κατὰ τὴν καταστροφὴν

σχεδὸν τῶν Ἱεροσολύμων, παρατηρεῖται ἀνθρωπομορφισμὸς τις ἀποδιδόμενος εἰς τὴν πηγὴν τοῦ Σιλωὰμ, καθότι, κατὰ τὸν Ἰωσήπον, ἐνφ' ἡ πηγὴ αὕτη παρεῖχεν ἐλευθέρως τὰ ὕδατά της εἰς τοὺς Ρωμαίους, κατὰ τὴν πολιορκίαν ὑπὸ τοῦ Τίτου ἡρνεῖτο αὐτὰ εἰς τοὺς Ἰουδαίους¹, πλὴν ὁ λαὸς ἐκ τοῦ ἐνὸς αἰσθήματος μετέπεσεν εἰς ἕτερον· ὁ Laorty-Hadji ἀναφέρει ὅτι ἐναντίον τοῦ σεβασμοῦ, ὃς περιβάλλει τὴν πηγὴν ταύτην, οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ δὲν ἀφίστανται οὐχ ἥττον ἀπὸ τοῦ νὰ ποιῶνται χρῆσιν τοῦ ὕδατος τούτου καθ' ὅλας τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου². Καὶ νῦν εἰσέτι τὸ ὕδωρ ἐπιβάλλεται τοῖς Ἑβραίοις ὑπὸ τοῦ Ταλμούθ ὡς μέσον ἐξαγνισμού, οὐχὶ δὲ ὡς μέσον φυσικοῦ καθαρμοῦ, ὅθεν τὸ νίπτεσθαι τὰς χεῖρας παρ' αὐτοῖς θεωρεῖται ὡς ἱερὰ μυσταγωγία, ὡς ἐκ τῶν βιβλίων Ὁ ρ ἄ χ Χα ἱ μ , Ἰ λ χ ὅ θ Μ π ε ρ α χ ὅ θ , Ἰ λ χ ὅ θ Μ ι κ ῶ ἄ σ θ , Σ ο τ ἄ ' καὶ ἑτέρων παρατηρεῖται,³ ἐν δὲ τοῖς λουτρῶσιν, ἐνθα συγχέονται Ἑβραῖοι, ὑπάρχει ἰδιαιτέρα δεξαμενὴ, ἥς τὸ ὕδωρ ἀλλάσσεται καθ' ὀρισμένας τινὰς ἡμέρας καὶ εἰς ἡν βυθίζονται μετὰ τὸ λουσθῆναι ἅπαντες οἱ Ἑβραῖοι ἐκ τῶν εὐσεβῶν, χάριν ἀγνισμού.

ΓΡ. Π. ΚΑΚΑΒΑΣ.

(Ἐπεται τὸ τέλος).

1) E. Babelon. Manuel d'Archéologie Orientale Chaldée - Assyrie - Perse - Syrie - Judée - Phénicie - Carthage, Paris, σελ. 242.

«Dans le parvis des prêtres, près de l'autel des holocaustes qui, lui-même était reconvert de bronze, était placée la fameuse mer d'airain, vaste réservoir où les prêtres puisaient de l'eau pour se purifier avant le sacrifice».

2) Ἰώσηπος, Ἀρχαιολογίας Β'. βον σελ. 170. «Ἐκδ. Λειψίας· «Μωυσῆς δὲ τὴν Λευίτιν φυλὴν τῆς πρὸς τὸν λαὸν κοινωνίας ἐπεξεχόμενος ἱερὴν ἐσομένην, ἤγνιζε πηγαίους ὕδασι».

3) Τὸ αὐτὸ εἰρρίσκει τις πραττόμενον ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν.

4) Ἡσαΐας Κερ. ιβ'. ἔδαρ. 3. Ἰδοὺ δὲ κατ' ἔκτασιν : τοῦ «Rev. Thomas Robinson, The Evangelists and the Mishna or illustrations of the four Gospels drawn from Jewish traditions. London, 1859. σελ. 14. «The ceremonies at the Feast of Tabernacles seem to intimate that the Jews regarded water as an emblem. Not only of the cleansing operation of the Holy Spirit, but, of doctrinal truth, especially that new doctrine which was to be introduced by the Messiah».

5) Giovanni Tomassi. Un viaggio da Rieti à Constantinopoli alla Siria, all'Egitto, Rieti, 1857 σελ. 192. «In questa fontana, cui Giesuè e i libri dei Re chiamano Rogel».

Ἰησοῦς Ναυῆ. Κερ. ιε'. ἔδαρ. 7 «καὶ ἔσται αὐτοῦ ἡ διέξοδος πηγὴ Ρωγήλ».

6) E. Babelon, Manuel d'Archéologie Orientale, Paris, σελ. 246. 47. «Dans un pays qui manque d'eau potable en général, ont s'attache tout particulièrement à la construction des citernes : c'était le cas

pour la Judée. Un des plus remarquables travaux de ce genre est celui qui fait communiquer les eaux de la fontaine de la Vierge avec la piscine de Siloam. Dans le tunnel, on a trouvé une inscription qui permet de fixer la date de la perforation vers le règne du roi Ezéchias et qui nous apprend à l'aide de quels procédés on parvint à creuser dans le roc ce canal souterrain de 533 mètres».

1) Ἰώσηπος, Ἰουδαϊκοῦ πολέμου, Λόγος 5ος. σελ. 49. «Τίτῳ μὲν γὰρ καὶ πηγαὶ πλουσιώτεραι ῥέουσιν, αἱ ξηρανθεῖσαι πρότερον ὑμῖν· πρὸ γοῦν τῆς αὐτοῦ παρουσίας τήν τε Σιλωὰμ ἐπιλιποῖσαν ἔστε καὶ τὰς ἕξω τοῦ ἁγίου ἀπάσαις. ὥστε πρὸς ἀμφοτέρους ὄναι τῶν τοῦ ὕδατος· τὸ δὲ νῦν οὕτω πλήθουσι τοῖς πολεμίοις ὑμῶν ὡς μὴ μόνον αὐτοῖς καὶ κτήνεσιν ἀλλὰ καὶ κήποις διαρκεῖν».

2) Laorty-Hadji, La Syrie, la Palestine et la Judée. Paris, 1856. σελ. 320 - 21. «Quoique environnée du respect de toutes les nations, la fontaine de Siloé n'en sert pas moins à tous les usages profanes de la vie. Les femmes des environs y viennent laver leur linge et tendre leurs urnes au dessous du léger filet d'eau qui sort invariablement du rocher tous les trois jours».

3) Ὁρῶν-Χαίμ, § 158 «ὁ ἀποστρεφόμενος τὸ νίπτεσθαι τὰς χεῖρας ὑποβάλλεται εἰς ἀνάθεμα».

Ταλμούθ. Μπεαχόθ, fol. 19. col. 1. «Ποῖον ἀνεθεμάτισαν· Τὸν Ἐλεάζαρ μὲν Χατζάρ, ὃς περιεφρόνει τὸ νίπτεσθαι τὰς χεῖρας διό ὅτε οὗτος ἀπέθανε, τὸ δικαστήριον σταλὴν ἀπέθετο ἐπὶ τοῦ φερίτρου τοῦ μέγαν λίθον πρὸς παραδειγματισμόν, ἵνα ἕκαστος βλέπῃ ὅτι τὸ φερίτρον τοῦ ὑπ' ἀπορριμτὸν ἀποθνήσκοντος λιθοβολεῖται». Πρὸς περισσοτέραν γῶσιν τῶν τοιούτων ἰδὲ τὸ ἔργον τοῦ Alexander Me Caul, D.D., «The Old Paths, or the Talmud tested by Scripture». London, 1886.